

Tijdschrift

voor

Mensenrechten

TvMR

MENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
ENMENSENRECHTENMEN
ECHTENMENSENRECHTE
NMENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
MENSENRECHTENMENSEN
TENRECHTENMENSENRE
MENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
CHTENMENSENRECHTENM
ENMENSENRECHTENMENS
CHTENMENSENRECHTEN
CHTENMENSENRECHTEN
ECHTENMENSENRECHTE
RECHTENMENSENRECHT
ENMENSENRECHTENRECH

elfde jaargang • juli-augustus-september 2014 • nr. 3
driemaandelijks uitgave
TvMR is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud

Update 2

- Advies Vlaamse Woonraad ‘naar een versterkt recht op wonen’
- Proefproject “De Huizen” krijgt groen licht
- Europees Hof vult lacune in beschermingsmechanisme hulpbehoevenden

Editoriaal 3

- De Palestijnse kwestie.
Een zaak van mensenrechten
Paul Pataer

Artikelen 4

- Discriminerende nationaliteitswetgeving in de Arabische wereld: de vrouw als tweederangsburger
Charlotte Cornelis
- De “terugkeer” van straffeloosheid in Peru. Subjectieve onpartijdigheid van rechters als nieuwe uitdaging voor het transitionaal justice proces
Aline Heyrman

Interview 12

- Hotel Cel: “hoe goed het hier ook is, het is en blijft wel detentie”
Marion Van Hecke en Annelien Keereman

Rechtspraak 15

- Grote Kamer EHRM velt arrest over boerkaverbod
Saïla Ouald Chaib

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1

Bg TvMR PA3A9108

Afzandadres: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

V.U.: Jos Vander Velpen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

LIGA VOOR
MENSENRECHTEN

WWW.MENSENRECHTEN.BE

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijks uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofdredacteur: Paul de Hert
Eindredactie: Caroline De Geest
Redactie: Yousra Benfquih-Mohammed,
Charline Daelman, Willem Debeuckelaere,
Dominique De Meyst, Marijke De Pauw,
Annelies D'Espallier, Yves Haeck, Aagje Leven,
Veronique Joosten, Laurens Lavrysen, Koen
Lemmens, Michael Merrigan, Salla Ouald-
Chaib, Paul Pataer, Maxime Stroobant, Astrid
Thienpont, Jozefien Van Caeneghem, Catherine
Van De Heyning, Arne Vandenbogaerde,
Nathalie Van Leuven, Andy Van Pachtenbeke

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw.

Abonnement op TvMR? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09 223 07 38 – fax: 09 223 08 48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: www.mensenrechten.be

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtenthema's en het verspreiden van de kennis hierover. Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, ed. te weigeren. Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: 35 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor Strafbeeld en Gevangeniswezen: 40 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 70 €
Steunend lid + abonnement op beide tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van het lidmaatschap, een abonnement op de tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

TvMR online

Je kan TvMR online raadplegen. De laatste vier nummers zijn beschikbaar voor abonnees. Vraag een login via tvmr@mensenrechten.be. Surf naar tvmr.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt TvMR gedrukt op kringlooppapier en zonder vluchtige organische stoffen door Druk in de Weer, Gent.

Advies Vlaamse Woonraad 'naar een versterkt recht op wonen'

Twintig jaar geleden werd het recht op menswaardig wonen ingeschreven in de Belgische Grondwet. De Vlaamse Woonraad bepleit een vervolg via een gewaarborgd woonrecht en een aangepast institutioneel kader. Binnen het huidige woonbeleid is de overheid gehouden inspanningen te leveren om woonbehoeftige huishoudens te ondersteunen. Woonbehoeftigen beschikken vaak niet over de mogelijkheid hun recht op menswaardig wonen te realiseren, laat staan af te dwingen. Daarom pleit de Vlaamse Woonraad voor een versterkt recht op wonen, met garanties op een resultaatgerichte aanpak van hun woonprobleem. De lokale woonactoren evalueren hiertoe de menswaardigheid van de woonsituatie en zoeken prioritair naar een oplossing. In een aanvangsfase wordt het versterkt recht op wonen geïntroduceerd voor de meest woonbehoeftigen. De Vlaamse Woonrechtcommissaris volgt de toepassing van het versterkt recht op wonen op, en betrokkenen hebben bij de commissaris een verhaalrecht. Via een grondrechttoets wordt nagegaan of het uitgestippeld beleid de verhoging van de rechtsbescherming realiseert. Lees het advies op www.vlaamsewoonraad.be (documenten).

Proefproject "De Huizen" krijgt groen licht

Op 25 juni werd, onder leiding van de secretaris van De Huizen en gevangenisdirecteur Hans Claus en gastheer gouverneur Jan Briers, het businessplan van een concreet detentiehuis voorgesteld in het Provinciehuis te Gent. Het gaat om een detentiehuis in een klooster. Dit voormalige klooster voldoet aan de vereisten voor de inplanting van een detentiehuis. De oppervlakte en bestaande inrichting is voldoende om er 3 leefgroepen van 8 gedetineerden in onder te brengen, het kloostergebouw is tegelijkertijd geïntegreerd binnen de omgeving en voldoende afgeschermd om er een beveiligde huisvesting voor gedetineerden in onder te brengen. Binnen het detentiehuis wordt voorzien in de inrichting van een sociaal restaurant dat zorgt voor een functionele verbinding tussen het detentiehuis en de directe omgeving. De VZW De Huizen wil hiermee het initiatief nemen om een eerste detentiehuis op te richten, in nauwe samenspraak met het DG EPI en dit binnen een context van publiek-private samenwerking waarbij de vzw als dienstverlener specifieke detentiecapaciteit aanreikt.

Europees Hof vult lacune in beschermingsmechanisme hulpbehoevenden

Op 17 juli 2014 werd Roemenië veroordeeld tot een inbreuk op het recht op leven (Art. 3 EVRM) voor de manier waarop Valentin Câmpeanu, een HIV-positieve jongen van Roma afkomst met een mentale handicap, werd vergeten in een instelling en op zijn achttiende stierf in een psychiatrisch ziekenhuis. De aanklacht kwam van een Roemeense ngo en verschillende nationale en internationale mensenrechtenorganisaties dienden interventies in, waaronder de mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa, Thomas Hammarberg, zelf. De zaak schetst een donker beeld van de extreme mensenrechtenschendingen die kinderen en mensen met een handicap, die langdurig in instellingen geplaatst zijn, moeten ondergaan. Vaak hebben ze geen verweer of mogelijkheid klacht in te dienen, omdat ze minderjarig zijn, een handicap hebben of worden tegengehouden. Door voor het eerst een ngo toe te laten klacht in te dienen, vult het Hof een lacune in haar beschermingsmechanisme. Voorheen kon niemand het opnemen voor kinderen en mensen met een handicap die in instellingen worden achtergelaten of zelfs geen gekende familie hebben.

De Palestijnse kwestie. Een zaak van mensenrechten

De bloederige beelden van de jongste oorlog in en rond de Gazastrook in het Nabije Oosten hebben heel wat politiek-emotionele reacties uitgelokt. Niet voor de eerste keer trouwens.

De huidige scherpe explosies van het Israëliisch-Palestijnse conflict hebben een lange complexe voorgeschiedenis en zijn omweven met historische schuldgevoelens en politiek-strategische taboes. Over het bestaansrecht van de staat Israël en over de rechten van de uit hun woning verdreven Palestijnen woeden verhitte discussies.

Staatsgrenzen zijn dikwijls tot stand gekomen na veroveringstochten of erfrechtelijke arrangementen. Versteende toestanden die daaruit voortvloeien worden uiteindelijk aanvaard om geostrategische redenen en "*par raison d'état*". Om de lieve vrede hebben generaties na elkaar zich met landsgrenzen verzoend en mensenrechtenorganisaties voelen zich niet geroepen om de willekeur van die staatsrechtelijke afbakeningen aan de kaak te stellen.

Wanneer fundamentele rechten van bewoners in een bepaald gebied stelselmatig worden geschonden door de feitelijke politiek-militaire machthebbers, is het uitblijven van mensenrechtelijk-geïnspireerde reacties evenwel onbegrijpelijk en onaanvaardbaar.

De Verenigde Naties dokterden in 1947 een plan uit waarbij het Britse mandaatgebied Palestina, ontstaan op de puinhoop van het Turks-Osmaanse rijk, zou worden opgedeeld in een te vormen Joodse staat en een Arabische rest-staat. Op 15 mei 1948 werd de staat Israël afgekondigd met dramatische gevolgen voor de aldaar gevestigde Palestijnen.

Van het aanvankelijk toegekende 54 procent beheerst Israël nu 78 procent van het Palestijnse gebied. Volgens het UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine refugees) wordt het aantal Palestijnse vluchtelingen geraamd op ruim 5 miljoen personen. Het is in strijd met het internationaal recht dat ze niet kunnen terugkeren naar hun oorspronkelijke woonoorden, zoals het ook in strijd is met internationale conventies dat een bezettende mogendheid voor het eigen volk nederzettingen bouwt in bezette gebieden.

De door Israël veroverde gebieden worden niet alleen bezet, maar ook gekoloniseerd. In een tijdperk van dekolonisatie is dit op zijn minst wereldvreemd.

Even sterk is het verhaal van de Palestijnen die de voorbije decennia niet zijn gevlucht of verdreven. Ze leven als "niet-joden" in een staat die zich heeft gedefinieerd als een "Joodse en democratische staat". Het discrimineren van "zijn" niet-Joodse burgers is een patent geworden van Israël. Het gebruik van grond voor eigen agrarische of commerciële doeleinden wordt aan de niet-Joodse burgers praktisch ontzegd. De door niet-joden bewoonde dorpen zijn verstoken van elementaire nutsvoorzieningen. Niet-Joodse burgers zijn zwaar ondervertegenwoordigd in overheidsfuncties en scholen voor Palestijnse kinderen zijn aanzienlijk ondergefinancierd. Met een pasjessysteem worden Palestijnen vreemdelingen in hun eigen land, terwijl een huizenhoge muur een afscheiding van medeburgers betonneert. Ooit kleefde men op die fenomenen het etiket "apartheid", een regime dat onverzoenbaar is met de universaliteit van de mensenrechten.

Desondanks werd in 1995 een associatieverdrag ondertekend tussen de Europese Unie en Israël ter bevordering van economische, wetenschappelijke en technische samenwerking.

Desondanks neemt Israël deel aan het Europees voetbalkampioenschap en aan het Eurovisiesongfestival. Israël is een voorpost van Europa.

De Palestijnse kwestie is ook ons probleem.

Paul Pataer*

* *Paul Pataer is redactielid van TvMR en bestuurder van de Liga voor Mensenrechten. Standpunten ingenomen in deze rubriek zijn van strikt persoonlijke aard.*

Discriminerende nationaliteitswetgeving in de Arabische wereld: de vrouw als tweederangsburger

Charlotte Cornelis*

De Arabische wereld wordt de laatste jaren gekenmerkt door een aanenschakeling van interne conflicten, die vaak miljoenen vluchtelingen voortbrengen. De huidige gebeurtenissen in zowel Irak als Gaza bevestigen dit, en het is slechts een kwestie van tijd vooraleer de duizenden ontheemde Irakezen de grenzen oversteken, op zoek naar veiligere oorden. Deze vluchtelingenproblematiek brengt discriminerende praktijken in de regio aan het licht, die vaak grote gevolgen hebben voor de individuele levens van vluchtelingen. Een van deze praktijken is de discriminerende regelgeving wat betreft nationaliteit in het merendeel van de Arabische landen. Discriminerende nationaliteitswetgeving heeft immers een zeer negatieve impact in landen die veel vluchtelingen en migranten huisvesten, en waar gemengde huwelijken courant zijn.¹

Het probleem geïdentificeerd

Vrouwen in het Midden-Oosten zijn vaak het slachtoffer van sociale uitsluiting en discriminatie. Dit is een direct gevolg van het belang dat gehecht wordt aan de familie als centrale entiteit van de samenleving met een patriarch aan het hoofd. Deze patriarchale familie primeert over individuele burgers, wat zowel cultureel als juridisch gereflecteerd wordt.² Bijgevolg worden de rechten van vrouwen nog te vaak gedefinieerd als deze van echtgenote of moeder. Deze genderdiscriminatie is een wijdverspreid fenomeen in de Arabische wereld en vindt men onder meer terug in de nationaliteitswetgeving van de meerderheid van de Arabische landen. Dit houdt in dat een vrouw haar nationaliteit niet op dezelfde wijze als een man kan doorgeven aan haar echtgenoot of kinderen.

Dit is niet enkel een schending van verscheidene internationale mensenrechtenverdragen, maar verhoogt aanzienlijk het risico op stateloosheid, wanneer kinderen niet in de mogelijkheid zijn om de nationaliteit van hun vader te verkrijgen.³ Verschillende landen in de regio laten nationaliteitsoverdracht door vrouwen onder geen beding toe, met name Iran, Libanon, Koeweit en Qatar, Bahrain en de Verenigde Arabische Emiraten. Andere landen, waaronder Jordanië, Saudi-Arabië, Irak, Palestina, Oman, Yemen, Syrië en Tunesië hanteren eveneens discriminerende nationaliteitswetgeving maar voorzien enkele uitzonderingen en stellen vrouwen in de mogelijkheid om hun nationaliteit door te geven wanneer hun man onbekend is of stateloos is.⁴

Internationale verplichtingen

De Conventie betreffende de Eliminatie van alle Vormen van Discriminatie tegenover Vrouwen⁵ waarborgt de basisrechten van vrouwen, en dit betreffende verschillende aspecten van hun leven. Bijgevolg spreekt de Conventie zich ook uit over de mogelijkheid van vrouwen om hun nationaliteit, zonder discriminatie, door te geven aan hun familie.⁶ Met uitzondering van Iran, zijn alle landen in de regio partij bij het VN Vrouwenrechtenverdrag. Verschillende staten, waaronder Jordanië, Saudi-Arabië, Libanon en Oman, hebben echter een voorbehoud gemaakt ten opzichte van artikel 9.2. Vele staten beroepen zich op het belang van sharia-wetgeving en het patriarchale karakter van hun wetten binnen hun nationale rechtssysteem om dit voorbehoud te rechtvaardigen.⁷ Landen zoals Algerije, Irak, Qatar, Oman, Saudi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Qatar en Syrië vermelden uitdrukkelijk de sharia als reden voor dit voorbehoud, terwijl Libanon, Koeweit, Tunesië⁸ en Jordanië hier geen melding van maken maar niettegenstaande een voorbehoud inroepen.⁹

* Charlotte Cornelis was werkzaam als research associate aan het West Asia-North Africa Forum te Amman en is sinds september als onderzoekster verbonden aan de Fundamental Rights and Constitutionalism Research Group (VUB).

1 J. Emanuel, "Discriminatory nationality laws in Jordan and their Effect on Mixed Refugee Families", University of Notre Dame Law school, 2012, p. 2.

2 S. Joseph, *Gender and Citizenship in the Arab World*, Mediterranean Development Forum 2002, Amman, p. 19.

3 *Hiervan is sprake wanneer de vader zelf stateloos is, de wet van zijn land van herkomst hem niet toestaat zijn nationaliteit over te dragen in bepaalde omstandigheden, of wanneer de vader onbekend is, of niet gehuwd is met de moeder op het tijdstip van de geboorte.*

4 UNHCR, "Background note on Gender Equality, Nationality Laws and Statelessness 2014", 8 maart 2014.

5 UN GA res 34/180, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, 18 December 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13 (hierna: VN Vrouwenrechtenverdrag).

6 Art. 9.2 VN-Vrouwenrechtenverdrag.

7 Zie 'Declarations, reservations and objections to CEDAW', UN Women Watch, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reservations-country.htm>

8 Het rechtssysteem in Tunesië wordt momenteel nog steeds hervormd en wordt naar alle waarschijnlijkheid seculair.

De geldigheid van dergelijk voorbehoud kan echter in vraag gesteld worden, aangezien het gaat om een basisartikel en dergelijk voorbehoud het ultieme doel van de Conventie ondergraft.

Het principe van non-discriminatie wordt bevestigd door de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens¹⁰, dat in artikel 15 bepaalt dat elk individu recht heeft op een nationaliteit, en de Internationale Conventie betreffende Burgerlijke en Politieke rechten¹¹, die gendergelijkheid betreffende het toekennen van eender welk burgerlijk en politiek recht vrijwaart en bovendien het recht van elk kind op een nationaliteit erkent. Internationale verplichtingen tot non-discriminatie vloeien ook voort uit de Internationale Conventie betreffende Economische, Sociale en Culturele Rechten¹² en het Internationale Verdrag betreffende de Rechten van het Kind¹³. Beide instrumenten hebben tot gevolg dat ook vrouwen het recht horen te hebben hun nationaliteit door te geven aan hun familie en dat elk kind recht heeft op een nationaliteit.

Case Study: Jordanië

Tot op heden dragen niet-Jordaanse mannen gehuwd met een Jordaanse vrouw, evenals hun kinderen, de gevolgen van discriminerende nationaliteitswetgeving. Zoals een patriarchale samenleving dicteert, is het onmogelijk voor Jordaanse vrouwen om hun nationaliteit door te geven aan hun man of aan hun kinderen die voortkomen uit dat huwelijk met een niet-Jordaanse man. Dit in tegenstelling tot hun mannelijke tegenhangers, die niet op ditzelfde probleem stuiten wanneer gehuwd met een niet-Jordaanse vrouw. Zij kunnen immers automatisch hun Jordaanse nationaliteit doorgeven aan hun kinderen, zelfs als deze buiten Jordanië geboren worden en hun echtgenotes kunnen na enkele jaren probleemloos de nationaliteit van hun man verkrijgen.¹⁴

Praktische gevolgen

Het gebrek aan een mogelijkheid tot nationaliteitsoverdracht heeft tot gevolg dat je als niet-Jordaanse man van een Jordaanse vrouw, of als een van hun kinderen, volgens de Wet betreffende de Burgerlijke Staat als vreemdeling wordt beschouwd.¹⁵

Geen Jordaanse burgerschap betekent dat men geen nationaal nummer kan hebben, waardoor men automatisch als vreemdeling wordt behandeld, of je nu uit een Jordaanse moeder bent geboren, op Jordaanse grondgebied, of niet. Werken voor overheidsdiensten is hierdoor uitgesloten en ook in de private sector is de complexere regelgeving voor vreemdelingen op hen van toepassing.¹⁶

De gevolgen van deze discriminatie mogen niet onderschat worden: het gebrek aan de Jordaanse nationaliteit betekent dat men wordt uitgesloten van het automatisch gesubsidieerd onderwijs, van gratis gezondheidszorg en dat men zwakkere economische rechten geniet. Vele families kampen hierdoor met financiële problemen, die overgaan op de volgende generatie, aangezien de kans op publiek en dus betaalbaar onderwijs zwaar gereduceerd wordt en men als volwassene een beperktere toegang heeft tot de arbeidsmarkt. Volgens een studie van de King Hussein Foundation bevestigen 94,5% van de niet-Jordaanse mannen die gehuwd zijn met een Jordaanse vrouw dat zij moeilijkheden ondervinden op de arbeidsmarkt en 72% van deze gemengde families heeft geen toegang tot de gezondheidszorg, die voor Jordaanse onderdanen gratis is. Bovendien heeft de helft van de kinderen van deze gezinnen geen toegang tot publiek onderwijs, dit wegens gebrek aan wetgeving die hen dit recht garandeert. Al deze omstandigheden leiden ertoe dat 16,2% van de families overweegt Jordanië te verlaten.¹⁷

Een wetgeving van tegenstellingen

Deze discriminatie is reeds lang verankerd in de Jordaanse wetgeving. De Jordaanse grondwet stipuleert nochtans dat *"Jordanians shall be equal before the law. There shall be no discrimination between them as regards to their rights and duties on grounds of race, language or religion"*.¹⁸ Volgens de officiële interpretatie betekent *"Jordanians"* alle Jordaniërs, zowel mannen als vrouwen. Het *Jordanian National Charter* van 1991 stelt daarenboven dat alle Jordaniërs, zowel mannen als vrouwen, gelijk zijn voor de wet wat betreft rechten en plichten.¹⁹

Desondanks blijft de Wet betreffende de Nationaliteit echter discrimineren tussen mannen en vrouwen, dit in strijd met de Grondwet en het Nationale Charter,

9 Zie *Freedom House, "Women's Rights in the Middle East and North Africa 2010"*, 2010, http://www.freedomhouse.org/report/women039s-rights-middle-east-and-north-africa/womens-rights-middle-east-and-north-africa-2010#_U_reLPm1Yn7

10 UN GA res. 217A (III), *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948 (hierna: UDHR).

11 UN GA res. 2200A (XXI), *International Covenant on Civil and Political Rights*, 23 March 1976, *United Nations, Treaty Series*, vol. 999, p. 171 (hierna: ICCPR).

12 UN GA res. 2200A (XXI), *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 16 December 1966, *United Nations, Treaty Series*, vol. 993, p. 3 (hierna: ICESCR).

13 UN GA res. 44/25, *Convention on the Rights of the Child*, 20 November 1989, *United Nations, Treaty Series*, vol. 1577, p. 3 (hierna: CRC).

14 Art. 8 van Wet No. 6 van 1954 betreffende de Nationaliteit.

15 Zie *Burgerlijk Wetboek No. 43 van 1976, Official Gazette No. 2645*, 1 August 1976 (Geen Engelse versie beschikbaar).

16 Dit is zo bepaald in de *Jordanian Civil Service Code* en het *Jordaanse arbeidsrecht*.

17 "Jordanian women married to non-Jordanians have the right to pass on their nationalities to their families," *King Hussein Information and Research Center*, 2013, p. 4.

18 Art. 6.1 *Jordanian Constitution of 1952*, Issue no. 1093, 8 January 1952.

19 Art. 8 *Jordanian National Charter of 1991*, 1 June 1991.

en stelt deze vrouwen in de onmogelijkheid om hun nationaliteit door te geven aan hun familie. Artikel 3 van de Wet betreffende de Nationaliteit stipuleert immers *"Jordanian is any person whose father holds the Jordanian nationality"*. Artikel 9 bevestigt dit, door te stellen dat *"the children of a Jordanian man shall be Jordanian wherever they are born"*, terwijl artikel 8 melding maakt van de wijze waarop een niet-Jordaanse vrouw gehuwd met een Jordaanse man de Jordaanse nationaliteit kan verkrijgen.²⁰ Nergens in de wet wordt melding gemaakt van gelijkaardige regels toepasselijk op vrouwen. De wetgeving is dus duidelijk in strijd met de gendergelijkheid die impliciet vervat is in de grondwet.

In Jordanië heeft deze strijdigheid een politieke oorzaak. Ongeveer 84.000 Jordaanse vrouwen zijn getrouwd met niet-Jordaniërs²¹, waarvan de meerderheid gehuwd is met Palestijnen.²² Momenteel zou een wetswijziging de naturalisatie van meer dan 400.000 Palestijnen inhouden (*een gemiddeld gezin heeft 3,7 kinderen; het laatste gedocumenteerde aantal kinderen uit zulke gemengde gezinnen is 340.000*)²³, een gevolg waarvoor de Jordaanse regering weigert te tekenen. De Palestijnse bevolking maakt nu al meer dan de helft van de Jordaanse bevolking uit, en het veranderen van deze wetgeving zou de weegschaal wel eens voorgoed in de 'verkeerde' richting kunnen doen kantelen. Bovendien wordt verwezen naar de kostprijs van dit naturalisatieproces, die volgens de overheid een zware last op de economie zou vormen. Onderzoekscijfers wijzen echter uit dat het tegendeel waar is en suggereren dat de overheid eerder baat zou hebben bij een non-discriminatiebeleid door meer belastinginkomsten en een hoger verbruik van goederen en diensten.²⁴

De Jordaanse overheid verantwoordt deze discriminatie naar de buitenwereld toe door te argumenteren dat men het *'right to return'* van de Palestijnse bevolking niet in het gedrang wil brengen. Hen de Jordaanse nationaliteit toekennen zou immers kunnen betekenen dat zij niet meer naar hun land van herkomst kunnen terugkeren als er ooit een akkoord komt over de Palestijnse staat. Dit kan echter de bestaande ongelijkheid niet verantwoorden. Palestijnse vluchtelingen genieten namelijk een uniek statuut, en worden juridisch gezien in een afzonderlijke categorie ondergebracht, onderscheiden van alle andere vluchtelingen ter wereld, om het recht op terugkeer permanent te kunnen waarborgen. De Vluchtelingenconventie van 1951

is dan ook niet van toepassing op hen.²⁵ Vele andere mensenrechteninstrumenten stipuleren daarenboven duidelijk dat het recht op terugkeer niet kan ingeperkt of afgenomen worden, iets wat bevestigd wordt door verscheidene VN-resoluties.

Strijdigheid met internationaal recht

De Jordaanse wetgeving is niet alleen in strijd met haar eigen grondwet, maar maakt bovendien een schending uit van verscheidene internationale verdragen en conventies die Jordanië heeft geratificeerd.

Jordanië is eerst en vooral lid van de Verenigde Naties en verbindt zich er dus automatisch toe om de principes en doelstellingen van de organisatie te respecteren en vrijwaren.²⁶ Artikel 1.3 van het VN Handvest vermeldt uitdrukkelijk het eerbiedigen van de rechten van de mens "zonder onderscheid naar ras, geslacht taal of godsdienst".

De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en de Internationale Conventie betreffende Burgerlijke en Politieke rechten²⁷ vrijwaren gendergelijkheid betreffende het toekennen van eender welk burgerlijk en politiek recht, en zijn beiden door Jordanië ondertekend en inmiddels geratificeerd. Internationale verplichtingen tot non-discriminatie vloeien ook voort uit de Internationale Conventie betreffende Economische, Sociale en Culturele Rechten, waarbij Jordanië geen enkel voorbehoud heeft gemaakt, de Conventie betreffende de Eliminatie van alle Vormen van Discriminatie tegenover Vrouwen²⁸ en het Internationale Verdrag betreffende de Rechten van het Kind.²⁹ Jordanië ziet zichzelf echter vrijgesteld van de verplichting vervat in artikel 9.2 van het VN-Vrouwenrechtenverdrag door het voorbehoud dat het heeft gemaakt ten aanzien van dit artikel.³⁰ Dit voorbehoud wordt echter betwist door vele nationale en internationale belangengroepen aangezien die het ultieme doel van de Conventie ondergraaft.³¹

Een bescheiden stap voorwaarts?

Op 16 januari 2014 verklaarde een kabinetslid dat de Jordaanse overheid de intentie had om bijkomende burgerrechten toe te kennen aan de kinderen van Jordaanse vrouwen gehuwd met niet-Jordaanse

20 Art. 8 en 9 Jordanian Nationality Law No. 6 of 1954, 1 January 1954.

21 Cijfers verkregen van ARDD Legal Aid.

22 Dit is een schatting uit 2013; officiële cijfers betreffende het percentage Palestijnen zijn moeilijk te bekomen wegens gebrek aan medewerking van de Jordaanse overheid.

23 "Reversing the Gender Bias against Jordanian women married to foreigners", King Hussein Foundation Information and Research Center, 2013, p. 11.

24 "Reversing the Gender Bias against Jordanian women married to foreigners", King Hussein Foundation Information and Research Center, 2013, p. 11-12. Hieruit blijkt dat het opheffen van de discriminerende regeling een nettowinst van 10 miljoen Jordaanse Dinar zou genereren.

25 Zie hoofdstuk 1D, 1951 UN General Assembly, Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, United Nations, Treaty Series, vol. 189, p. 137.

26 Deze principes zijn onder andere terug te vinden in art. 1 Handvest van de Verenigde Naties, 26 juni 1945.

27 Art. 3 en art 24.3 ICCPR.

28 Art. 9 VN Vrouwenrechtenverdrag.

29 Art. 7 CRC.

30 Jordanië heeft verklaard dat het zichzelf niet gebonden ziet door artikel 9.2 VN Vrouwenrechtenverdrag.

31 "Jordanian women married to non-Jordanians have the right to pass on their nationalities to their families", King Hussein Information and Research Center, 2013, p. 6.

mannen. Er werd wel onmiddellijk bijgevoegd dat er van het toekennen van volledig gelijk burgerschap geen sprake zou zijn. Voorafgaand aan deze verklaring had Staatsminister voor Vrouwelijke aangelegenheden, Nadia Hashem, reeds gesteld dat het toekennen van gelijke burgerrechten aan deze gediscrimineerde groep een prioriteit was voor haar ministerie.³² Echter, gezien dit zeer moeilijk is om te bewerkstelligen, sprak ook zij van het toekennen van bepaalde rechten en geen volledig burgerschap.

Beide mededelingen lokten verontwaardiging en ongerustheid uit bij een deel van de Jordaanse bevolking. De Jordaanse Minister van Politieke Ontwikkeling, Khaled al-Kalladah, was dan ook snel om te reageren en verklaarde op 27 januari dat de overheid een informeel akkoord had bereikt met de meerderheid in het parlement waarbij comités zouden worden opgericht in elk van de relevante ministeries die zich verder over deze beslissing zouden buigen. De overheid benadrukte wel dat een clause dient te worden opgenomen in de uiteindelijke beslissing, die verduidelijkt dat het toekennen van deze rechten geen basis vormt voor een eventuele naturalisatie, en dat er dus van een volledig burgerschap geen sprake zal zijn.

De amendementen waarvan sprake in januari zijn vervolgens ettelijke malen uitgesteld, in die mate dat er tot op heden nog geen wetswijziging is doorgevoerd. De "*nationality is my family's right*"-coalitie heeft in de afgelopen maanden al verscheidene berichten opgevangen waaruit af te leiden valt dat ook nu de overheid op haar beloftes zal terugkomen. Er wordt al gesproken van een afzwakking waarbij er geen burgerrechten zouden worden toegekend, maar eerder extra diensten (*beneficial services*) wat betreft gezondheidszorg, onderwijs en arbeidsvoorschriften. Deze diensten zouden volgens de laatste mededelingen beperkter zijn dan de burgerrechten die initieel beloofd waren.³³

Het is uiteraard van belang te erkennen dat deze recente berichtgeving momenteel geen officiële mededelingen vanwege de overheid inhoudt. Duidelijk is wel dat het optimisme in januari zeer voorbarig was en dat de kans op grondige wijzigingen in de wetgeving gering is. Bovendien, zelfs wanneer binnenkort beslist zou worden om gelijke burgerrechten toe te kennen aan de man en kinderen van Jordaanse vrouwen, blijft er een

duidelijke discriminatie in de Jordaanse wetgeving bestaan, daar vrouwen, afgaande op de publieke verklaringen vanwege de Jordaanse overheid, in de onmogelijkheid blijven hun nationaliteit door te geven. Het eventueel toekennen van bijkomende rechten aan hun man en kinderen wijzigt niets aan de huidige schending van verschillende internationale mensenrechteninstrumenten en aan de strijdigheid van de Jordaanse nationaliteitswetgeving met de eigen grondwet.

Aanbevelingen

Vooraleer er sprake kan zijn van een grondige wijziging van de huidige discriminerende wetgeving, dient vooreerst de grondwet aangepast te worden. Hoewel officieel werd verklaard dat "alle Jordaniërs" zowel mannen als vrouwen betekent, blijkt dit niet sterk genoeg om genderdiscriminerende wetgeving te voorkomen en aan te vechten. Een amendering van artikel 6, paragraaf 1 van de grondwet is dan ook aangewezen, waarbij discriminatie op basis van geslacht uitdrukkelijk verboden wordt. Deze grondwetswijziging kan dan een amendering van de nationaliteitswetgeving in de hand werken. Deze laatste dient ook melding te maken van de mogelijkheid voor Jordaanse vrouwen om hun nationaliteit over te dragen zonder dit recht te beperken op basis van geslacht. Pas als deze wijzigingen worden doorgevoerd zal de Jordaanse nationaliteitswetgeving in overeenstemming zijn met internationale mensenrechteninstrumenten.

Deze conclusies gelden overigens ook voor de andere Arabische staten. De nationaliteitswetgeving in de gehele Arabische wereld dient in overeenstemming te worden gebracht met de internationale instrumenten die het ondertekend heeft, en de nodige waarborgen dienen in de grondwet te worden opgenomen. Het gaat om een grootschalige discriminatie die geenszins kan verantwoord worden door economische of culturele argumenten waarnaar momenteel vaak wordt verwezen. Vele landen verwijzen naar de sharia-wetgeving ter verdediging van hun discriminerende regelgeving maar de internationale rechtspraak en literatuur maakt duidelijk dat cultureel of religieus verweer niet aanvaard wordt ter rechtvaardiging van dergelijke mensenrechtenschendingen.³⁴

³² Deze mededeling werd gedaan tijdens een vergadering met vertegenwoordigers van de "*My mother is Jordanian and her citizenship is my right*"-campagne, die wordt geleid door de Arab Women Organisation.

³³ Waaronder gelijke toegang tot publiek onderwijs en uitgebreidere toegang tot de arbeidsmarkt.

³⁴ F. Raday, "*Gender and Democratic Citizenship: the Impact of CEDAW*", Int. J Constitutional Law, 2012, 10 (2), p. 521.

De “terugkeer” van straffeloosheid in Peru

Subjectieve onpartijdigheid van rechters
als nieuwe uitdaging voor het transitional justice proces

Aline Heyrman*

Tussen 1980 en 2000 speelde zich op het Peruviaanse territorium een intern gewapend conflict af. Gedurende deze periode waren opeenvolgend drie presidenten aan de macht: Fernando Belaúnde (1980-1985), Alan García (1985-1990) en Alberto Fujimori (1990-2000). Hoewel ze democratisch verkozen waren, wendden ze alle drie een autoritair beleid aan om twee guerrillagroeperingen neer te slaan: de communistische groepering 'Het Lichtend Pad' en de Revolutionaire Beweging 'Túpac Amaru' (hierna MRTA). Bloederige confrontaties tussen het Peruviaanse Leger en de guerrillatroepen leidden tot 69.280 doden en ontelbaar veel overlevende slachtoffers. De twintigjarige periode van politiek geweld ging langs beide kampen eveneens gepaard met grove mensenrechtenschendingen op grote schaal¹, zoals seksueel geweld, foltering, buitengerechtelijke executies en gedwongen verdwijningen.²

Het bestrijden van straffeloosheid als onderdeel van het 'transitional justice' proces

Nadat het conflict in 2000 ten einde kwam, kon de democratische transitie in Peru worden ingezet. Deze transitie ging voor de Peruviaanse bevolking gepaard met een groeiende eis naar gerechtigheid en het achterhalen van de waarheid in verband met de traumatische gebeurtenissen die zich hadden afgespeeld. Om aan deze laatste eis tegemoet te komen, kwam de Peruviaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie tot stand. Deze en andere initiatieven kunnen worden samengevat onder de term "transitional justice".³

De toerekenbaarheid van staatsagenten voor de begane wreedheden dient als een essentieel element binnen het bredere *transitional justice* kader te worden aanzien.⁴ Volgens het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens (IAHRM) is de Staat verplicht om mensenrechtenschendingen te onderzoeken en te bestraffen, *a fortiori* wanneer staatsagenten zijn betrokken, om zo straffeloosheid en de herhaling van deze feiten te vermijden.⁵ Het Hof heeft geoordeeld dat "... de Staat de verplichting [heeft] om die situatie met alle beschikbare middelen te bestrijden, aangezien straffeloosheid aanleiding geeft tot een chronische herhaling van mensenrechtenschendingen".⁶

De invloed van het Inter-Amerikaans systeem voor de Rechten van de Mens bij de voortgang van het 'transitional justice' proces

Het *transitional justice* proces heeft in Peru reeds verschillende vormen van straffeloosheid overwonnen. In wat volgt, zal blijken dat het Inter-Amerikaanse Hof hierbij een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld.

Gedurende lange tijd werd het *transitional justice* proces in Peru geblokkeerd door de geldingskracht van amnestiewetten n°26479 en n° 26492, uitgevaardigd door de Fujimori regering, aangezien deze de vervolging en veroordeling van staatsagenten voor mensenrechtenschendingen gepleegd tussen 1980 en 1995 onmogelijk maakten. Het IAHRM besloot in de *Barrios Altos* zaak tot de strijdigheid van de respectievelijke amnestiewetten met het Amerikaans Verdrag voor de rechten van de Mens (AVRM)⁷:

*"This Court considers that all amnesty provisions, provisions on prescription and the establishment of measures designed to eliminate responsibility are inadmissible, because they are intended to prevent the investigation and punishment of those responsible for serious human rights violations."*⁸

* Aline Heyrman is advocate en liep stage op de Legal Defense afdeling van APRODEH te Lima.

1 Dit artikel beperkt zich tot de mensenrechtenschendingen die door staatsagenten zijn gepleegd.

2 Eindrapport Peruviaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie, 28 augustus 2003, vol. 1, hst. 1.

3 Het gaat hier om zowel gerechtelijke als buitengerechtelijke mechanismen, zoals individuele vervolgingen, herstelmaatregelen ten aanzien van de slachtoffers, waarheidsvinding en institutionele hervormingen, die erop gericht zijn in het reine te komen met een verleden van grove mensenrechtenschendingen en nationale verzoening te bewerkstelligen (UN Security Council S/2011/634, 12 oktober 2011).

4 Ibid.

5 IAHRM, Vélez Restrepo and family v. Colombia, *Judgement of September 3, 2012*. Ser. C N° 248, § 247.

6 IAHRM, Maritza Urrutia v. Guatemala, *Judgement of November 27, 2003*, Ser. C, N° 103, § 126.

7 Regionaal mensenrechtenverdrag, te vergelijken met het EVRM.

8 IAHRM, Barrios Altos v. Peru, *Judgement of March 14, 2001*. Ser. C N° 75, §41.

De feiten uit de *Barrios Altos* zaak hadden betrekking op een slachtpartij in de Barrios Altos-buurt van Lima, waarbij 15 mensen, inclusief een 8-jarig kind, werden gedood en 4 anderen gewond raakten. De uitspraak van het IAHRM in deze zaak heeft op verschillende vlakken belangrijke gevolgen gehad. In de eerste plaats werd het onderzoek in de *Barrios Altos* zaak op nationaal niveau heropend. Dit leidde tot een grote rechtszaak tegen de leden van de Colina Groep, een paramilitaire doodsescader, gevormd om verdachte terroristen te elimineren. In oktober 2010 werden 15 leden schuldig bevonden en 4 andere leden vrijgesproken.⁹ De rechtstreekse opdrachtgevers en de operationele leiders van de Colina Groep kregen de zwaarste gevangenisstraffen van 20 en 25 jaar. In de tweede plaats vormde de zaak een katalysator voor het (her)opstarten van verschillende andere onderzoeken, doordat het Hof in een later interpretatief arrest heeft verduidelijkt dat de uitspraak een algemeen effect geneert, en zich tot alle zaken uitstrekt.¹⁰ De bevindingen in de zaak *Barrios Altos* hadden tevens een belangrijke invloed op de vervolging van Fujimori. In 2009 werd Fujimori door het Peruviaanse Opperste Gerechtshof tot 25 jaar gevangenisstraf veroordeeld, als de onrechtstreekse dader van grove mensenrechtenschendingen gepleegd gedurende zijn presidentschap.¹¹

Een ander struikelblok voor de berechting van daders van grove mensenrechtenschendingen betrof de uitoefening van de militaire rechtsmacht. Gedurende lange tijd heeft het Peruviaanse leger zichzelf de macht toegeëigend om over vermelde zaken te oordelen, met straffeloosheid tot gevolg. Het Hof oordeelde hierover dat enkel actieve soldaten door militaire rechtbanken mogen worden berecht, en dit enkel voor feiten die omwille van hun aard de regels, eigen aan de militaire orde zelf, schenden.¹²

En toch...blijft een klimaat van straffeloosheid heersen in Peru

Ondanks bovenvermelde vooruitgang lijkt gerechtigheid voor de slachtoffers van 'state-sponsored'-mensenrechtenschendingen nog veraf. Na een bezoek aan Peru in 2010 ondervond VN Rapporteur Martin Scheinin dat de rechtszaken tegen staatsagenten een heel trage vooruitgang kennen, hetgeen de perceptie van een klimaat van straffeloosheid creëert.¹³ De Peruviaanse Ombudsman voor de Rechten van de Mens

stelde vast dat Peru erin is gefaald het merendeel van de zaken voor het gerecht te brengen.¹⁴ De Peruviaanse mensenrechtenorganisatie *Instituto de Defensa Legal* wees er op dat 85% van de zaken door de Peruviaanse rechtbanken zijn afgewezen.¹⁵ Eén van de oorzaken van de (terugkerende) straffeloosheid in Peru blijkt te wijten aan het gedrag van bepaalde rechters.

Subjectieve onpartijdigheid als nieuwe uitdaging voor het 'transitional justice' proces in Peru

Gevallen van (schijnbare) partijdigheid die de straffeloosheid bestendigen

In juli 2012 heeft het Opperste Gerechtshof, rechtsprekend in beroep, de straffen in de *Barrios Altos* zaak verminderd. Het Hof baseerde zijn uitspraak o.a. op de vaststelling dat de gepleegde feiten geen misdaden tegen de mensheid zouden uitmaken, hetgeen rechtstreeks indruist tegen de rechtspraak van het IAHRM in die zaak.¹⁶

Alarmerend hierbij is de houding van rechter Javier Villa Stein, voormalig voorzitter van het Opperste Gerechtshof, die door velen als de ontwerper van de uitspraak wordt beschouwd.¹⁷ Villa Stein is een controversieel figuur omwille van zijn banden met het oude Fujimori-regime. Opvallend is vooral zijn vijandige houding ten aanzien van ngo's die de rechten van de slachtoffers verdedigen. Zo heeft hij deze ngo's tijdens verschillende interviews als 'caviars'¹⁸ en voorstanders van een 'dode gerechtigheid' (*justicia muerta*) omschreven.¹⁹ De advocaten van de slachtoffers hebben reeds geprobeerd om Villa Stein via een verzoek bij de Nationale Raad van de Magistraten (*Consejo Nacional de la Magistratura*, hierna CNM) te laten sanctioneren, maar zonder succes. De uitspraak van het Opperste Gerechtshof werd uiteindelijk ingetrokken, nadat het IAHRM in een resolutie wees op de strijdigheid van deze uitspraak met de bevindingen van het Hof in de *Barrios Altos* zaak.²⁰

Sterke vermoedens van partijdigheid zijn tevens gerezen naar aanleiding van de nationale *Chavin de Huantar* zaak. In 1997 werd de militaire bevrijdingsoperatie *Chavin de Huantar* uitgevoerd naar aanleiding van

9 IAHRM, *Barrios Altos v. Peru*, *Monitoring compliance with Judgement. Order of September 7, 2012*, § 7.

10 IAHRM, *Caso Barrios Altos*, *Interpretación de la Sentencia de Fondo*, *Sentencia de 3 de septiembre*, Ser. C, N° 83 (2001).

11 K. Ambos, "The Fujimori judgement", JICJ 9 (2011), 137-158.

12 IAHRM, *Vélez Restrepo and family v. Colombia*, § 240.

13 UN General Assembly, *A/HRC/16/51/Add.3*, 15 December 2010.

14 "Hay tareas del Informe de la CVR que no se han cumplido", *La Republica*, 20 augustus 2013.

15 I. Carpio, "Independence and Impartiality of the Judiciary in Peru", *Human Rights Brief*, 6 April 2011.

16 *Barrios Altos v. Peru. Order of September 7, 2012*, § 60.

17 J.M. Burt, "Grave Step Backward for Efforts to Achieve Truth and Justice in Peru", 25 July 2012 (http://www.wola.org/commentary/grave_step_backward_for_efforts_to_achieve_truth_and_justice_in_peru).

18 *Kaviaar* wordt in Peru wel vaker als scheldwoord gebruikt voor mensen werkzaam in mensenrechtenorganisaties. "Kaviaar" wordt ook gebruikt om mensen van de politieke linkerzijde (izquierdistas) aan te duiden. Linkse politici en mensenrechtenorganisaties worden door sommigen als communisten aanzien, die de 'strijd naar gerechtigheid' als dekmantel zouden gebruiken voor hun 'heksenjacht' op de militairen die destijds de strijd tegen terrorisme voerden.

19 Mensenrechtenorganisaties hanteren wel vaker de leuze "justicia viva" als symbool voor hun strijd voor gerechtigheid. Javier Villa Stein keerde deze leuze om tot *justicia muerta* om zo aan te duiden dat de ngo's in Peru een - volgens hem - nutteloos en uitzichtloos doel nastreven. De volledige weergave van de klacht door mensenrechtenorganisatie APRODEH ingediend tegen Villa Stein is beschikbaar op http://www.justiciaviva.org.pe/userfiles/4_aprodeh_recusa_villa.pdf.

20 IAHRM, *Barrios Altos v. Peru*, *Order of September 7, 2012*, §§ 61-62.

een gijzelingssactie door leden van de MRTA (*supra*) in de residentie van de Japanse Ambassade. Hierna werd een intern onderzoek opgestart naar de verantwoordelijkheid van verschillende militaire leiders voor de buitengerechtelijke executies van MRTA rebellen die tijdens de operatie plaatsvonden. De beklagden werden in oktober 2012 door een Peruviaanse strafrechtbank vrijgesproken, hetgeen in juli 2013 door het Opperste Gerechtshof in beroep werd bevestigd. In augustus 2013 postte een anonieme bron op het videokanaal *Youtube* een serie audio-opnames die afkomstig zouden zijn van een bijeenkomst in mei 2012, tussen o.a. de voorzitter van het Opperste Gerechtshof César San Martín, de toenmalige Minister van Justitie Juan Jiménez Mayor en rechter Carmen Rojasi, die de *Chavín de Huántar* zaak in eerste aanleg voorzat. Volgens de Peruviaanse media zou het verloop van de zaak tijdens deze bijeenkomst zijn besproken. Een onderzoek door de *CNM* resulteerde in een seponering.²¹

Vandaag doet zich opnieuw een problematische situatie voor. De strafkamer van het Opperste Gerechtshof, vandaag de dag voorgezeten door Javier Villa Stein, is aangeduid om zich uit te spreken over het verzoek tot herziening dat ex-president Fujimori heeft ingediend tegen zijn veroordeling door het Opperste Gerechtshof in 2009. De advocaten van de slachtoffers hebben om de wraking van Villa Stein verzocht.²² Ondanks de grote controverse enkele jaren voordien, heeft Villa Stein in de media reeds laten weten dat hij zich niet geremd voelt om de zaak te behandelen.²³

De geschetste voorbeelden tonen aan hoe het (partijdig) gedrag van rechters in bepaalde principezaken de voortgang van het *transitional justice* proces in Peru dreigt te belemmeren door opnieuw een klimaat van straffeloosheid te bestendigen.

Een mogelijke uitweg via de (subjectieve) onpartijdigheidsdoctrine van het IAHRM?

Bovenstaand gedrag van rechters lijkt in gedrang te komen met het recht op een onafhankelijke, onpartijdige en competente rechter, zoals gewaarborgd door artikel 8(1) AVR. De onafhankelijkheid en onpartijdigheid van een rechter zijn onderling sterk met elkaar verbonden. Toch kent het IAHRM aan beide begrippen een onderscheiden juridische inhoud toe.²⁵ Terwijl de term

‘onafhankelijkheid’ eerder verwijst naar de autonomie van de rechter ten opzichte van de uitvoerende macht en van de partijen, houdt de ‘onpartijdigheid’ vooral in dat de rechter onbevooroordeeld moet zijn.²⁶

In navolging van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)²⁷, maakte het IAHRM in de *Apitz Barbera* zaak ook een onderscheid tussen de subjectieve en objectieve onpartijdigheid. Bij de subjectieve (of persoonlijke) onpartijdigheid wordt de persoonlijke overtuiging van de rechter onderzocht. Die onpartijdigheid wordt vermoed tot het bewijs van het tegendeel.²⁸ Bij de objectieve (of structurele) onpartijdigheid – die eerder te maken heeft met de functie dan met de persoon van de magistraat²⁹ – wordt onderzocht of voldoende overtuigingselementen worden geboden om elke legitieme misvatting of gegronde verdenking van partijdigheid ten aanzien van de persoon van de rechter uit te sluiten.³⁰ De verdenking van partijdigheid zal objectief moeten worden verantwoord aan de hand van concrete en specifieke overtuigingselementen.³¹

Uit een recent arrest van het IAHRM in de zaak *Atala Riffo* blijkt dat het niet altijd duidelijk is waarom in het ene geval wél en in het andere geval geen sprake is van subjectieve partijdigheid. De feiten van de zaak hadden betrekking op Mevrouw Atala, die, op verzoek van haar (ex-)echtgenoot, omwille van haar seksuele oriëntatie, door de rechtbank uit het hoederecht over haar drie dochters werd ontzet. Atala, die magistraat was van beroep, werd omwille van hieraan gerelateerde feiten tevens aan een intern tuchtonderzoek onderworpen. De Inter-Amerikaanse Commissie (hierna *IACRM*), die de zaak voor het IAHRM bracht, was van oordeel dat de rechters blij gaven van partijdigheid, doordat de seksuele oriëntatie van Atala als een sleutelement bij de beoordeling van haar geschiktheid als moeder werd aanschouwd, en de rechters zich bovendien zouden hebben laten leiden door een reeks discriminatoire vooroordelen en stereotypes.³² Wat het tuchtonderzoek betrof, klagde de *IACRM* het gebrek aan onpartijdigheid aan van een ‘buitengewoon bezoek’ dat in het kader van het onderzoek werd uitgevoerd in de rechtbank waar Atala was tewerkgesteld. Het rapport dat naar aanleiding van het buitengewoon onderzoek werd opgesteld, leidde tot het opleggen van een tuchtstraf.³³

21 “*CNM archiva investigación contra San Martín por caso Chavín de Huántar*”, *Diario*16, 25 januari 2014.

22 “*Javier Villa Stein fue recusado por víctimas de Barrios Altos y La Cantuta*”, *Peru*21, 6 mei 2014.

23 “*Javier Villa Stein: No me inhibiré de revisar caso de Alberto Fujimori*”, *Peru.com*, 26 april 2014.

24 “1. Iedere persoon heeft het recht dat zijn zaak (...) wordt gehoord, (...) door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige rechtbank”

25 IAHRM, *Apitz Barbera et al v. Venezuela*, *Judgement of August 5, 2008*. Ser. C N° 182, §55.

26 J. Vande Lanotte, Y. Haeck, *Handboek EVRM*. Deel 2: Artikelsgewijze commentaar, Volume 1, Antwerpen, Intersentia, 2004, 498-499 en A. Ooms, “*De rechterlijke onpartijdigheid is niet steeds wat ze lijkt. Een historische en prospectieve analyse over de grens tussen objectieve en subjectieve onpartijdigheid*”, *CDPK* 2010, afl. 4, 500.

27 *Voor het eerst in de zaken Piersack*, *Judgement of 1 October 1982*, Ser. A N° 53, §30 en *De Cubber*, *Judgement of 26 October 1984*, Ser. A N° 86, §24.

28 IAHRM, *Apitz Barbera et al v. Venezuela*, § 56 waarin wordt verwezen naar *Daktaras*, no. 42095/98, § 30, ECHR 2000-X.

29 J. Vande Lanotte, Y. Haeck, o.c., p. 508.

30 IAHRM, *Apitz Barbera et al v. Venezuela*, §56, waarin wordt verwezen naar *Piersack* en *De Cubber*.

31 IAHRM, *Norín Catrimán y otros v. Chile*. *Judgement of May 29, 2014*. Ser. C N° 279, §209; *Atala Riffo and daughters v. Chile*. *Judgement of February 24, 2012*. Ser. C N° 239.

32 IAHRM, *Atala Riffo and daughters v. Chile*, §179.

33 *Ibid*, §215.

Volgens het IAHRM dienen bij een analyse van de subjectieve onpartijdigheid de persoonlijke belangen en overtuiging van de rechter in een specifieke zaak te worden achterhaald.³⁴ Wat het type bewijs betreft dat vereist is om de subjectieve partijdigheid aan te tonen, verwijst het IAHRM naar de rechtspraak van het EHRM³⁵, waarin bijvoorbeeld wordt nagegaan of de rechter vijandigheid of onwil heeft vertoond, of een zaak om persoonlijke redenen naar zich toe heeft getrokken. De subjectieve partijdigheid kan, in overeenstemming met de specifieke omstandigheden van de zaak, ook worden bepaald op basis van het gedrag van de rechter gedurende de procedure, de inhoud, argumenten en taal van de beslissing of de reden waarvoor een onderzoek wordt gevoerd, hetgeen op een gebrek aan professionele afstand kan duiden.³⁶

Het IAHRM besloot uiteindelijk tot de schending van de subjectieve onpartijdigheid wat het intern tuchtonderzoek betrof, maar niet wat de gerechtelijke procedure m.b.t. het hoederecht betrof. In het eerste geval oordeelde het Hof dat het tuchtrechtelijk rapport duidelijk vooroordelen en stereotypen bevatte, hetgeen zou aantonen dat diegenen die het rapport voorbereidden en goedgeurden niet objectief waren ten aanzien van de kwestie. In het tweede geval oordeelde het IAHRM echter dat er niet voldoende specifiek bewijs werd geleverd om het vermoeden van de subjectieve onpartijdigheid te weerleggen. Het is onduidelijk waarom in het ene geval wél tot een subjectieve partijdigheid werd besloten en in het andere geval niet, zeker nu het IAHRM op een andere plaats in het arrest heeft geoordeeld dat er sprake was van een discriminatoire behandeling (in de zin van artikel 24 IAVRM), doordat de rechters abstracte, stereotype en/of discriminatoire argumenten hadden gebruikt om hun beslissingen te verantwoorden.³⁷

In elk geval blijkt het niet gemakkelijk te zijn om in hoofde van een bepaalde rechter het bewijs te leveren van een subjectieve partijdigheid. Dit is zo, niet alleen omwille van het bestaan van een vermoeden van onpartijdigheid, maar ook omdat het hier gaat om gedragingen en/of meningen, hetgeen niet gemakkelijk is om aan te tonen. Een beroep op de objectieve onpartijdigheidstest kan hier enkel aan verhelpen indien de feiten zich hier toe lenen.³⁸ Uit de rechtspraak van het IAHRM blijkt dat men de moeilijke bewijslast van de subjectieve onpartijdigheid meermaals 'uit de weg gaat' door op basis van een andere grond te besluiten tot een schending van art. 8 (1)AVRM.

Zo bijvoorbeeld op grond van de afwezigheid van een mogelijkheid tot wraking (*Apitz Barbera en J. v. Peru*³⁹), de structuur en compositie van militaire rechtbanken (*Palamara Iribarne*⁴⁰), de berechting door 'gezichtsloze rechters' (*J. v. Peru*) en de schending van andere grondrechten (*Norin Catriman v. Chile*⁴¹). In veel andere zaken, waarin de kwestie van de subjectieve onpartijdigheid niet expliciet aan bod kwam, besloot het IAHRM tot een schending van artikel 8 (1) AVRM, omwille van de niet-naleving door de Staat van diens verplichting tot "het onderzoeken, berechten, en indien van toepassing, bestraffen van diegenen die verantwoordelijk zijn voor mensenrechtenschendingen" (*supra*)⁴². Naar mijn mening kan een beroep bij het IAHRM op deze basis eveneens een alternatief bieden. In elk geval zal het IAHRM gevallen van straffeloosheid steeds kunnen bestrijden via het uitvaardigen van resoluties, wanneer zij zich kan baseren op een eerdere uitspraak, zoals bij de *Barrios Altos* zaak.

Evaluatie

Het gedrag van rechters in bepaalde principiële zaken lijkt de toerekenbaarheid van staatsagenten voor gepleegde mensenrechtenschendingen in het gedrang te brengen, wat zeer nefast is voor de voortgang van het *transitional justice* proces en een herhaling van soortgelijke feiten in de hand werkt. Wanneer de internrechtelijk voorziene procedures geen oplossing bieden voor de (schijnbare) partijdigheid van rechters, dient men een toevlucht te nemen tot het IAHRM.⁴³ Het IAHRM zal het bestaan van een subjectieve partijdigheid onderzoeken door de persoonlijke overtuiging van de rechter in een bepaalde zaak na te gaan. De subjectieve onpartijdigheid wordt vermoed tot bewijs van het tegendeel. Deze zware bewijslast zou men kunnen vermijden door bijvoorbeeld een beroep te doen op de algemene verplichting van de Staat 'tot onderzoek en bestraffing' en 'tot het bestrijden van straffeloosheid'. De vaststelling van een schending zal, naar mijn mening, in dit geval minder gevoelig liggen dan de vaststelling van het bestaan van een subjectieve partijdigheid, waarbij ernstige verwijten worden geformuleerd ten aanzien van een bepaalde nationale rechter.

34 Zij verwijst hiervoor naar de zaak Kyprianou (No. 73797/01). Judgement of January 27, 2004, §118.

35 O.a. naar de zaak Kyprianou, §119.

36 Het IAHRM verwijst hier naar de zaak Kyprianou (No. 73797/01), G.C., Judgement of December 15, 2005, §130-133.

37 IAHRM, *Atala Riffo and daughters v. Chile*, §146.

38 A. Ooms, o.c., 518.

39 IAHRM, *J. v. Peru*, Judgement of 27 November 2013. Ser. C N° 275.

40 IAHRM, *Palamara Iribarne v. Chile*, Judgement of November 22, 2005. Ser. C, N° 135.

41 IAHRM, *Norin Catriman and others v. Chile*, Judgement of May 29, 2014. Ser. C, No 279.

42 Zie o.a. IAHRM, *Contreras et al. v. El Salvador*, Judgement of August 31, 2011. Ser. C N° 232; *Case of Chocrón-Chocrón v. Venezuela*, Judgement of July 1, 2011. Ser. C N° 227.

43 Meer bepaald via de IACRM. Enkel de IACRM of een lidstaat kan een zaak aanhangig maken bij het IAHRM (art. 61 AVRM).

Hotel Cel: "hoe goed het hier ook is, het is en blijft wel detentie"

Lezeres van de Juristenkrant ontmoet een gedetineerde in het PLC Ruselede

Marion Van Hecke en Annelien Keereman*

In het kader van de campagne Hotel Cel, stuurde de Liga voor Mensenrechten verschillende media met een lezer naar enkele Vlaamse gevangenis om in gesprek te treden met gedetineerden en zo een correct beeld te schetsen van het leven in de gevangenis. Veelal heerst het idee dat gevangenen een luxeleven hebben: ze worden bediend, krijgen gratis eten en onderdak, hebben zelfs een tv op cel en kunnen in sommige gevangenis zowaar buiten in de zon liggen of gebruik maken van het zwembad. In werkelijkheid gaan er achter de hoge muren vaak schrijnende en mensonterende situaties schuil. We lieten de lezers het woord voeren om zo van dichtbij te ervaren hoe het voelt om de wereld waar te nemen vanachter tralies. Het resultaat was keer op keer een beklijvende ervaring en zeer sterke, menselijke verhalen. Jolien, lezeres van de Juristenkrant en studente rechten, ging op bezoek bij Freddy in het Penitentiair Landbouwcomplex in Ruselede.

Jolien: Waarom wilde je graag meewerken aan dit interview en de campagne van de Liga voor Mensenrechten?

Freddy: Ik ben eigenlijk zelf een boek aan het schrijven over mijn periode in de gevangenis. Zo kan ik iets tastbaar achterlaten voor mijn kinderen. In dat opzicht wil ik ook elke gelegenheid aangrijpen om een ander beeld te schetsen van de gevangenis. Vroeger zou ik zelf gedetineerden gestigmatiseerd hebben als mensen die het "verdienen" en hard moeten aangepakt worden. Dat verandert wel als je hier eenmaal zelf binnen zit. Het is mijn eerste detentie en mijn eerste feit: ik zit een straf van 3 jaar en 4 maanden uit voor poging tot doodslag en heb er al 2/3 opzitten.

Jolien: Je komt meestal niet rechtstreeks in de gevangenis van Ruselede terecht. Wat is het verschil met andere gevangenis?

Freddy: Ik heb in het begin in Gent en Brugge gezeten, elk zo'n zeven maanden. Dat is niet lang genoeg om echt een goede vergelijking te maken, maar hier wordt elke gedetineerde verplicht tewerkgesteld. Er wordt hier ook veel dichter op de bal gespeeld, ze zullen alles doen om je te helpen. Niet dat ze in Gent of Brugge niets doen, maar je moet er veel harder vechten om iets te bereiken. Op den duur vecht je jezelf kapot. In Ruselede is de structuur heel erg gericht op re-integratie. Zo is er ook geen cellulair systeem, maar *chambrettes*: een zaal met wanden die zo kamers vormen. Er is minder privacy, maar je hebt wel je eigen sleutel. Een detentie zorgt ervoor dat je jezelf voor een deel verliest, alle zekerheden en vangnetten die je had, verdwijnen: je job, je huis, veel vrienden en familie. Door de verantwoorde aanpak hier, word je terug een beetje mens.

Jolien: Welk werk doe je hier dan? Geeft je dat voldoening?

Freddy: Ik werk momenteel in de vestiaire, dat is niets vergeleken bij mijn job als manager die ik had voor mijn detentie. Het is een manier om de tijd door te brengen. Voor mij is het ook anders, ik heb geen drugsverleden, wat veel andere gedetineerden wel hebben. Er heerst hier een nultolerantie voor drugs dus het werk is voor velen een redmiddel. In andere gevangenis zijn er heel veel drugs aanwezig, wat gedetineerden ook gretig gebruiken om te vergeten waar ze zijn.

* Marion Van Hecke is communicatiemedewerkster bij de Liga voor Mensenrechten.
Annelien Keereman is journaliste bij De Juristenkrant.
Een verslag van de ontmoeting tussen Jolien en Freddy lees je ook in de septemberuitgave van de Juristenkrant.

Jolien: Krijg je ook een loon?

Freddy: Het is geen echt loon, wel een vergoeding. Ik verdien 90 cent per uur. Uiteindelijk verdien je zo 400 à 500 euro per maand en daar kom je wel mee rond. Ze kunnen geen beslag leggen op dat geld, behalve via een speciale procedure voor alimentatie. Geld dat anderen je geven, kan wel gebruikt worden voor schadevergoedingen en dergelijke. De meeste gevangenen kunnen niet goed om met geld. Je leert dat hier ook niet. Het zou nochtans een goed idee zijn om een deel van het verdiende geld opzij te zetten om te sparen, zodat ze een reserve opbouwen voor hun pensioen of iets hebben als ze buitenkomen. Momenteel wordt recidive enkel in de hand gewerkt omdat ze niets hebben als ze vrijkomen. De weg wordt

zo kort, ze belanden binnen de kortste keren weer in het systeem.

Jolien: Zijn er zaken die volgens jou beter kunnen in het gevangeniswezen?

Freddy: Wel, ik heb daarnet een vrij confronterend gesprek gehad. Ik zou me graag voorbereiden op mijn invrijheidstelling, maar Brussel (*i.e. de directie Detentiebeheer: op grond van aanvragen en verslagen, neemt de directie Detentiebeheer beslissingen en formuleert zij adviezen over de toekenning van strafuitvoeringsmodaliteiten voor de veroordeelden en de opvolging ervan*) doet moeilijk en focust erg op het negatieve. Ik heb nochtans de gevraagde therapie gevolgd en voldoe nu aan alle voorwaarden om voorwaardelijk vrij te komen. Je botst dus regelmatig op muren. Er is ook een groot gebrek aan begeleiding als je eenmaal buitenkomt. Hoe geraak ik aan een job? Ik wil graag een opleiding volgen, welke werkgever zal daar begrip voor hebben? Werkgevers willen mensen met ervaring die zich meteen 200% kunnen inzetten. Dat is voor ex-gedetineerden vaak een onrealistisch doel en daarom gaan zovelen nadien op hun bek en belanden ze weer op het verkeerde pad. Ik ben een grote voorstander van het Scandinavisch model waar kleinschalige en persoonlijke aanpak primeert. Het project van vzw Huizen¹ sluit daar nauw bij aan, gedetineerden worden vanaf dag 1 tot een jaar na vrijlating intens begeleid en voorbereid op hun rol in de samenleving. Dat zou voor veel minder recidive zorgen.

Jolien: Ben jij bang om te hervallen?

Freddy: Neen, ik weet zeker dat ik geen feiten meer zal plegen. Maar ik zal hier buitenkomen met enkel 3 therapie-adressen in de hand. Detentie is momenteel enkel en alleen punitief. Er staat niets tegenover, dus de angst voor de vrijlating is wel reëel. Je kan ook niet werken aan je reclassering: ik mag enkel op uitgangsverlof met een onafhankelijke derde, in mijn geval is dat meneer pastoor. Zo kan ik toch op intakegesprek voor een opleiding. Ik heb enkel nog mijn ouders die mij onvoorwaardelijk steunen. Ik vraag me af wat Brussel dan verwacht op het moment dat ik word vrijgelaten: een mirakel?

¹ meer info over dit project vind je op <http://dehuizen.be>.

Jolien: Vind je je straf verdiend?

Freddy: Zeker, ik zal het mijzelf nooit vergeven. Maar of ze rechtvaardig is, is een andere kwestie. Was het een straf van 3 jaar geweest, kwam ik in aanmerking voor een enkelband en kreeg ik de kans om mij te bewijzen. Dat maakt een gevangenisstraf zo zinloos: wat bewijs ik hier? Op 11.000 gedetineerden in België heb je uiteindelijk geluk als je in een open regime als dat van Ruiselede terecht komt, maar het blijft wel detentie. De structuur die dat biedt, kan voor velen belangrijk zijn. Het *B. Leave*-project is specifiek voor drugsverslaafden om af te kicken, ze krijgen daar structuur aangeboden. Velen van hen hadden geen werk, huis of gezin dat hen grenzen en regelmaat geeft.

Jolien: Zijn andere gevangenen minder humaan?

Freddy: Ik vraag me vaak af wat "humaan" betekent. Ik ben een hondenliefhebber. Een puppy die opgroeit in een gezinssituatie en met zorg en liefde omringt wordt, groeit doorgaans uit tot een brave hond. Een puppy die echter in barre omstandigheden moet zien te overleven en vaak aan zijn lot wordt overgelaten, zal vaak agressief gedrag vertonen. Zo gaat dat ook met mensen. De vraag die je moet stellen is hoe je ze terug naar de maatschappij wil sturen: beter of slechter? Sommige gedetineerden kunnen nooit meer terugkeren, maar er zijn er ook veel die in een systeem als dat van Ruiselede zouden moeten komen. Brugge lijkt gebouwd als een vergeetput. Het is een antenne-achtig gebouw volgens het Ducpétiauxmodel. Vanuit elke hoek, deur of cel zie je niets. Dat is een inhumane structuur. Gent is een arresthuis, de sfeer en aanpak is daar anders. Ruiselede heeft 150 hectare grond waar gewassen op worden geteeld; we hebben zelfs melkkoeien. Daarom heet het ook een penitentiair landbouwcentrum.

Jolien: Waarom kan die aanpak dan niet in andere gevangenen?

Freddy: Er is een verkeerde beweging gaande waarbij steeds meer nieuwe gevangenen worden bijgebouwd en allemaal volgens datzelfde oude model, want dat kent men en daar is men mee vertrouwd. En dat terwijl er zo veel goede ideeën zijn, zoals dat van Hans Claus (*bezieler van vzw Huizen, nvdr*). Gent heeft een stervorm, dat creëert een bepaalde openheid. De grote glasramen geven ademruimte en kleur. Brugge komt aan als een bunker, elke hoek is dezelfde. Zo maak je mensen psychisch kapot.

Toen mijn ouders me kwamen bezoeken in Brugge, leek het soms alsof zij de gedetineerden waren, mijn moeder moest zelfs haar beha uitdoen. Dat was heel schrijnend. Ik heb toen besloten om mijn overplaatsing naar Ruiselede aan te vragen. Ik had geluk en kon hier na twee weken terecht. Ook mijn ouders konden weer gerust ademhalen. Maar zoals ik al zei: hoe goed het hier ook is, het is en blijft wel detentie.

Jolien: Wat wil je doen als je vrij komt?

Freddy: Verschillende dingen. Zoals gezegd, in eerste instantie wil ik een opleiding volgen. Daarna wil ik in het werkveld stappen. Ik zou ook stelselmatig weer contact willen opbouwen met mijn kinderen. En ik zou een zwarte poedel kopen. Dat zijn heel slimme beesten en zo heb ik in een klap gezelschap en iets om verantwoordelijk voor te zijn. Zo kan ik ook terug contact leggen met de wereld en de mensen. Ik hoop vooral dat ik een eerlijke kans krijg. Ik wil mijn ervaringen ook gebruiken om gedetineerden een stem te geven door voordrachten te geven of mij ter beschikking te stellen van organisaties. Het voordeel van Ruiselede is dat ze heel erg focussen op je re-integratie: je krijgt de kans om zo veel mogelijk opleidingen te volgen, zowel in de praktijk als via e-learning. Als je nog geen cv hebt, word je begeleid om er een te schrijven. Dat is zo belangrijk: wie in de gevangenis terecht komt maar nog geen diploma heeft, zou er verplicht een moeten behalen. Dan heeft het tenminste nut. In Brugge zit je 22u per dag op cel, alleen met je angsten en frustraties. Als je dan buiten komt, heb je niets. Zulke mensen zijn toch gedoemd om in de criminaliteit te belanden? Een diploma is enorm belangrijk, niet alleen voor de arbeidsmarkt, maar het duwt ook je eigenwaarde de hoogte in. Zie het als een soort sleutel die je krijgt als je buitenkomt. Velen worstelen met de vraag: wie ben ik, wat beteken ik?

Jolien: Wat ga je voor de rest van de dag nog doen?

Freddy: Na de lunch ga ik werken, vanavond ga ik nog fitnessen: een gezonde geest in een gezond lichaam. Er wordt hier zo weinig mogelijk medicatie gebruikt. In andere gevangenen zitten er meer drugs binnen dan buiten. En je moet zelfs geen moeite doen om eraan te raken. Hier krijg je maar één kans: als je in de fout gaat, vlieg je onherroepelijk terug naar een andere gevangenis. Dat is wel heel zwart-wit. Er zou misschien nog een tussenoplossing moeten bestaan.

Grote Kamer EHRM velt arrest over boerkaverbod

EHRM, 01 juli 2014, S.A.S. t. Frankrijk

Saïla Ouald Chaïb*

Met S.A.S. t. Frankrijk velt de Grote Kamer van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) een langverwachte uitspraak over het zogenaamd Franse boerkaverbod. Sinds 2011 is er in Frankrijk een strafrechtelijk verbod van kracht waardoor het verboden is om zich in de publieke ruimte te begeven met een bedekt gelaat. Naast Frankrijk is België het enig Europees land dat een gelijkaardig verbod handhaaft. In andere landen werd het debat wel gevoerd, maar is het nooit tot een verbod gekomen. Dit arrest, dat concludeert dat het verbod de mensenrechten niet schendt, doet het debat hier en daar echter weer oplaaien.

Feiten

S.A.S. is een Franse vrouw die regelmatig een gezichtssluier draagt. Voor het EHRM vecht ze het verbod aan op grond van o.a. haar recht op godsdienstvrijheid (art. 9), privéleven (art. 8) en vrije meningsuiting (art. 10) en op grond van het verbod op discriminatie (art. 14). Het Hof onderzoekt haar zaak hoofdzakelijk op grond van artikel 8 en 9 EVRM.

Analyse

Het verbod is gestoeld op 2 doelstellingen. Het eerste doel, dat de openbare veiligheid nastreeft, wordt wel aanvaard als een legitieme doelstelling, maar wordt al snel door het Hof van de tafel geveegd. Het Hof stelt met name dat er minder restrictieve alternatieven bestaan die hetzelfde doel mogelijk maken, zoals het vragen om het gelaat te tonen bij identiteitscontroles, terwijl het voor de betrokkene betekent dat ze een belangrijk deel van hun identiteit moet opgeven. De tweede doelstelling van de wet wordt door Frankrijk

samengevat als “het respect voor de minimumwaarden van een open en democratische samenleving”. Onder deze waarden wordt begrepen: gendergelijkheid, menselijke waardigheid en het zogenaamd principe van *le vivre ensemble*. Gendergelijkheid en menselijke waardigheid worden door het Hof verworpen als legitieme doelen. Het Hof argumenteert dat deze doelstellingen niet gebruikt kunnen worden tegen deze vrouwen wanneer ze uitdrukkelijk zelf voor een gezichtssluier hebben gekozen en hoewel de gezichtssluier door sommigen als een vreemd fenomeen gezien wordt wijst het Hof op het feit dat het een expressie is van een culturele identiteit die bijdraagt tot het pluralisme binnen de maatschappij. Hiermee neemt het Hof een duidelijke nieuwe lijn aan na het berucht arrest waar het Hof over de hoofddoek nog stelde dat het moeilijk verzoenbaar is met het principe van gendergelijkheid.¹

Het argument van *le vivre ensemble* wordt door het Hof wel aanvaard als een legitiem doel die een inperking van artikelen 8 en 9 zou kunnen rechtvaardigen.² Het Hof erkent wel dat het een flexibele notie is die tot misbruik zou kunnen leiden en stelt daarom dat het karakter van het verbod in het licht van deze doelstelling grondig onderzocht moet worden. Wat volgt is echter een onlogisch staaltje van redenering.

Eerst haalt het Hof enkele argumenten aan die het verbod excessief doen lijken. Zo erkent het dat het maar om een kleine groep vrouwen gaat die een gezichtssluier draagt en dat een dergelijk verbod een “significant negatieve impact heeft op de situatie van vrouwen” (§146). Het Hof verwijst ook naar de bredere maatschappelijke context. Het wijst op het islamofobe karakter van het discours dat gehanteerd werd naar aanloop van het verbod en wijst op het feit dat het debat een deel van de moslimgemeenschap heeft getroffen en kan leiden tot de versterking van stereotypen.

* Saïla Ouald Chaïb is doctoraal onderzoekster aan het Human Rights Centre van de Ugent.

¹ EHRM, 15 februari 2001, *Dahlab v. Zwitserland*, p 13.

² Dit werd overtuigend en fel bekritiseerd door 2 rechters in hun dissenting opinion waarin ze argumenteren dat dit een van de legitieme doelen is die op een exhaustieve manier opgelijst worden in artikel 8 en 9 EVRM.

Anderzijds stelt het Hof dan weer dat het verbod enkel gezichtsbedekking verbiedt, terwijl andere vormen van religieuze klederdracht wel toegelaten worden. Hieruit concludeert het Hof dat de wet niet gericht is op het religieuze aspect van de kledij. Het Hof stelt verder dat, hoewel het begrijpelijk is dat de strafrechtelijke vervolging traumatiserend kan zijn voor de betrokken vrouwen, de opgelegde straffen licht zijn.

Het Hof erkent tot slot dat het verbod in een zekere mate pluralisme in de samenleving beperkt doordat het vrouwen limiteert in het uiten van hun persoonlijkheid en geloof, maar het toont ook begrip voor het argument van *'le vivre ensemble'* dat door Frankrijk aangehaald wordt. Ongeacht de voorgaande argumentatie is het ultiem argument van het Hof uiteindelijk de appreciatiemarge van de staat. Die is volgens het Hof breed aangezien er geen consensus in Europa zou bestaan over het al dan niet verbieden van de gezichtssluier.

Conclusie

Ondanks het feit dat het arrest enkele positieve elementen bevat - waaronder de erkenning van de autonomie van de betrokken vrouwen en de impact, ook maatschappelijk, van het verbod - is de *hands off* benadering door de toekenning van een brede appreciatiemarge ontgoochelend. Louter wijzen op de problematische aspecten van de wet voor deze groep vrouwen is onvoldoende: de bescherming van deze minderheid vergt de moed om deze vaststellingen ook door te trekken naar de conclusie.